

Kenmerkende aspecten van agrarische kinderopvang

De aanwezigheid, het belang en de (mogelijke) effecten volgens experts, ouders en kinderen

multifunctioneel

Voorwoord

'Agrarische kinderopvang moet onderscheidend blijven'

Agrarische kinderopvang is groen. Maar hoe groen? Waarin onderscheidt het zich van de steeds groener wordende collega's? En wat zijn in het algemeen de kenmerkende aspecten van agrarische kinderopvang en hoe kunnen deze nog verbeterd worden?

Voorzitter van de Verenigde Agrarische Kinderopvang (VAK) Peter Gille is blij met het onderzoek dat door Wageningen UR en VAK samen is opgepakt naar de kenmerkende aspecten van agrarische kinderopvang en de effecten hiervan.

"Wat wij doen spreekt zo aan, dat steeds meer andere kinderopvang organisaties elementen gaan overnemen. Zoals een grote buitenruimte creëren of spelen met natuurlijke materialen. Sommige gaan zelfs nog verder dan de gemiddelde agrarische kinderopvang, bijvoorbeeld door het invoeren van biologische maaltijden.

Waar staan wij zelf op dit soort terreinen en wat bieden wij nog extra? En wat voor effecten heeft het? We denken het wel te weten, maar het is goed door anderen weer eens even scherp gezet te worden, en ook te weten hoe onze klanten dit ervaren.

Ik geloof zeker dat wij iets extra's kunnen blijven bieden. Want wij maaien niet alleen gras, we voeren het ook aan de koeien. We maken de seizoenen niet alleen mee door even een wandeling of ergens te gaan kijken, maar doordat onze hele dagen er anders uitzien in de zomer en in de winter.

Het is goed dat dit onderzoek er is, dan hebben wij een ijkpunt. We gaan graag met de aanbevelingen aan de slag. Hoe kunnen we nog beter worden in wat we doen? Hoe kunnen we ons nog beter onderscheiden? En we gaan aan de slag met ons eigen doel duurzamer te worden. Bijvoorbeeld door duurzame energie op te wekken en biologisch eten aan te bieden, kijken waar we over tien jaar staan!"

Inleiding

Agrarische kinderopvang is populair. Terwijl in de reguliere kinderopvang krimp plaatsvond, stijgt het aantal agrarische kinderdagopvanglocaties. Maar wat is dat nu eigenlijk, agrarische kinderopvang? Wat zijn de kenmerkende aspecten ervan? En wat voor mogelijke effecten hebben deze aspecten op kinderen?

In het onderzoek dat de basis vormt voor deze brochure, hebben onderzoekers van Wageningen UR getracht antwoorden te vinden op deze vragen.

Aspecten

Eerst is in een workshop met ondernemers geïnventariseerd welke aspecten ondernemers kenmerkend vinden voor agrarische kinderopvang. De ondernemers hebben eerst dertien aspecten benoemd, deze zijn later samengevoegd tot zeven om een duidelijk onderscheid te kunnen blijven maken. Deze zeven aspecten zijn:

1. **Veel buiten zijn en bewegen**
2. **Omgaan met dieren**
3. **Stimulerende groene omgeving**
4. **Kinderen zien hoe voedsel wordt geproduceerd**
5. **Spelen met natuurlijke materialen**
6. **Prikkelarme binnenruimte**
7. **De opvang is relatief kleinschalig en daardoor persoonlijk**

De onderzoekers hebben zich vervolgens de vraag gesteld: zijn deze aspecten daadwerkelijk aanwezig? Wat is het belang van deze aspecten voor ouders en kinderen en welke effecten hebben deze aspecten op het opgroeiende kind?

Of de aspecten **aanwezig** zijn is geïnventariseerd door locatiebezoeken bij zes verschillende locaties en een uitgebreide ouderenquête onder 170 ouder(stellen). Wat voor **belang** ouders en kinderen eraan hechten is eveneens onderzocht door middel van de genoemde enquête, plus diepte interviews met 12 ouder(stellen), door interviews met BSO kinderen en door een BSO project.

Het BSO project hield in dat op vier BSO locaties groepjes kinderen met camera's rond zijn gegaan en hebben vastgelegd wat voor hen belangrijk is op de boerderij. Van deze foto's (heel veel!) zijn uiteindelijk collages gemaakt waarop te zien is welke activiteiten kinderen belangrijk vinden.

Welke **effecten** de zeven aspecten hebben op kinderen is ook gevraagd aan ouders, zowel in de enquête als in de interviews. Daarnaast hebben de onderzoekers er uitgebreid literatuuronderzoek naar gedaan.

Aanbevelingen en complimenten

Deze brochure geeft een samenvatting van de bovengenoemde bevindingen per aspect, en eindigt met een hoofdstuk 'Aanbevelingen'. Sommige ondernemers zijn namelijk een bron van inspiratie voor anderen, en meekijkend pedagoog Elly Singer heeft ook geregeld tips terug kunnen geven. In totaal was zij net als de onderzoekers enorm onder de indruk hoeveel plezier de kinderen hebben, hoe goed ze met elkaar omgaan en hoeveel ze leren. De zeven aspecten komen allemaal terug, en sommige ondernemers blinken op bepaalde aspecten zo uit dat ze een inspiratiebron zijn voor anderen. De agrarische kinderopvang mag zich terecht onderscheidend noemen!

Zeven aspecten

Pagina 5 **Veel buiten zijn en bewegen**

Pagina 8 **Omgaan met dieren**

Pagina 12 **Stimulerende groene omgeving**

Pagina 16 **Kinderen zien hoe voedsel wordt geproduceerd**

Pagina 19 **Spelen met natuurlijke materialen**

Pagina 22 **Prikkelarme binnenruimte**

Pagina 24 **De opvang is relatief kleinschalig en daardoor persoonlijk**

Veel buiten zijn en bewegen

1 Op agrarische kinderopvang spelen kinderen veel buiten, waar ze uitgedaagd worden om veel te bewegen.

Aanwezigheid veel buiten zijn en bewegen

Op agrarische kinderopvanglocaties zijn kinderen veel buiten. Dat zeggen ondernemers, en dat bevestigen ouders en kinderen. De onderzoekers hebben het ook zelf gezien en kinderen vertellen erover. Weer of geen weer, kinderen komen altijd buiten.

In gesprekken met ouders en kinderen werd verteld over het zoeken van beestjes, het rondlopen in en om de stal of in de modder, over het voetballen, skelteren, en geluksvogels zitten wel eens op een pony.

Belang van veel buiten zijn en bewegen

Ouders vinden veel buiten zijn en bewegen het belangrijkste kenmerk van agrarische kinderopvang.

Ook de BSO **kinderen** vinden veel buiten zijn en bewegen enorm belangrijk: 23% van de foto's die gebruikt zijn bij het maken van de collages door de kinderen, kunnen gelinkt worden aan het aspect veel buiten zijn en bewegen. Daarmee is het na de foto's waar dieren op staan de meeste voorkomende soort foto op de collages.

Kinderen vinden de buitenruimte belangrijk, ze zeggen bijvoorbeeld dat het lekker groot is, heel anders dan het schoolplein.

*“Buiten is **veel te ontdekken**, bv mieren en beestjes en dat doet mijn zoon steeds meer.”*

*“De kinderen worden van jongs af aan gestimuleerd om **buiten actief** te zijn, bijvoorbeeld de heuvel op en af lopen. Vanaf dat de kinderen heel klein waren, mochten ze in de stal rondkruipen.”*

*“Ze doen erg **leuke buitenactiviteiten**, zoals door het maisveld banjeren, met het vlot varen en door de modder rennen.”*

“We spelen verstoppertje of maken soep van planten.”

“Bij slecht weer hebben we vaker binnen activiteiten, maar ook dan gaan we wel eens naar buiten.”

Veel buiten zijn en bewegen

Kinderen noemen verschillende activiteiten als hen gevraagd wordt wat ze het leukst vinden. De een heeft meer met de dieren, de ander wil in de speeltuin, weer een ander wil bouwen aan de boomhut of varen op het vlot.

Ouders vinden het belangrijk dat hun kinderen veel buiten zijn en bewegen vanwege de gezondheid. Kinderen zitten al veel binnen, moeten hun energie kwijt.

Effecten van veel buiten zijn en bewegen

Ouders denken dat veel buiten zijn en bewegen gezond is voor hun kind, en dat het goed is voor kinderen om te bewegen en hun energie kwijt te kunnen. Ook noemen ze het 'leuk en goed voor de ontwikkeling'. Daarnaast worden argumenten genoemd als 'ik heb niet zoveel gelegenheid mijn kind veel buiten te laten spelen' en 'frisse lucht'.

"Ik zie bij mijn zoon thuis dat hij altijd mieren en insecten aan het zoeken is in het gras, dat hij veel klimt en takjes en steentjes zoekt. Hij ontwikkelt zich erg goed, rent en voetbalt graag. Buiten zijn geeft hem rust, z'n hoofd wordt vrijer. Als hij binnen is, is hij wat onrustiger."

"De kinderen zijn niet gauw bang, bijvoorbeeld voor dieren. Ze zijn handiger geworden, altijd actief en geen grammetje vet teveel."

De algemene opinie is dat bewegen en frisse lucht 'gewoon gezond' is. Dat komt in alle interviews naar voren. Een ander effect is dat de kinderen het normaler vinden om buiten te zijn en dat ze het dan ook thuis eerder en vaker zullen doen, ook bij slechter weer.

De **literatuur** beaamt dat spelen in een natuurlijke omgeving leidt tot meer gevarieerd speelgedrag, meer creatief en exploratief speelgedrag, meer sociaal gedrag, en meer fysiek actief gedrag. Ook is buiten spelen vaak socialer, creatiever en complexer dan binnen spelen: kinderen creëren meer hun eigen spel.

Spelen in de natuur kan bijdragen aan de ontwikkeling van cognitieve vaardigheden. Zoals creativiteit, probleemoplossend vermogen en zelfdiscipline. Ook is het volgens de

literatuur goed voor sociale vaardigheden als samenwerken, flexibiliteit en zelfbewustzijn. Tenslotte helpt het tegen stress, agressie en draagt het bij aan een groter geluksgevoel.

Ook is buiten spelen volgens eerder onderzoek gezond. Zo zou een groene omgeving tot minder overgewicht bij kinderen leiden, tot een beter slaappatroon, tot minder hart- en vaatziekten en tot een betere algemene gezondheid.

Kortom

Veel buiten zijn en bewegen gebeurt op iedere opvanglocatie, en wordt door zowel ouders als kinderen gewaardeerd. Volgens de literatuur heeft veel buiten zijn en bewegen een positief effect op de gezondheid en leren kinderen sociaal gedrag, worden ze creatiever en coöperatiever.

'We wilden ook de babygroep uitdaging bieden'

Kinderopvang De Bonte Koe in Losser heeft ook voor de babygroep een uitdagende buitenruimte gecreëerd zodat kinderen al op jonge leeftijd veel buiten zijn en bewegen. Ondernemster Monique Loos: "We hebben een groep voor 0 tot 2 jarigen. We merkten dat de kinderen die kunnen lopen wel wat uitdaging willen. Voor hen is er een boomstammetje om op te balanceren, er zijn hoogteverschillen en er is een zandbak omgeven door houten paaltjes. Een wilgentunneltje, een natuurlijke zonwering in de vorm van een pergola en niet-giftige planten dagen ook uit. Paadjes om over heen te gaan met loopfietsjes maken het compleet. Kruijen, klimmen, lopen en fietsen is wat ze doen. Een volgende investering zal de peutergroep zijn, ook daar willen we nog meer uitdagen tot veel buiten zijn en bewegen."

Monique Loos,
KDV De Bonte Koe, Losser

Omgaan met dieren

2 Volgens ondernemers is het omgaan met dieren een kenmerkend aspect van agrarische kinderopvang. Op alle agrarische kinderopvang zijn dieren aanwezig (voor productie of hobbymatig) die verzorgd kunnen worden.

Aanwezigheid van omgang met dieren
Het aspect omgaan met dieren zien de onderzoekers op veel manieren terug op de verschillende locaties. Er zijn vaak een hond en/of katten, konijnen, kippen en boerderij-

dieren zoals koeien, varkens, schapen of pony's en paarden. De kleine dieren zijn veelal in het kindergedeelte aanwezig. De grote dieren worden onder begeleiding opgezocht. Een hond blijkt veelal de populairste kindervriend.

De diversiteit aan dieren op de verschillende opvanglocaties is groot. Zo is er contact met boerderijdieren zoals koeien en kalfjes, het varken en de schapen. En er is veel aandacht van de kinderen voor de hond, de kat, de

ezel of bijvoorbeeld de nesten van de kippen in het hooi of een vogelnest. Ook zijn er kinderen die onder begeleiding met de pony's aan de slag mogen.

In de stallen maken kinderen vaak direct contact met grote dieren. De pedagogisch medewerker helpt hierbij door het voor te doen. En bij de iets kleinere dieren is er heel direct contact met de dieren. Op elke opvang mogen de kinderen onder begeleiding grote dieren voeren, zoals bijvoorbeeld de geiten

en kalfjes. Regelmatig worden de jonge kinderen die dit nog niet kunnen, wel meegenomen de stal in.

Ouders refereren ook vaak aan de dieren: zowel bij hun keuze voor agrarische kinderopvang, als dat hun kinderen erover vertellen.

Belang van omgaan met dieren
Bijna alle ouders vinden het belangrijk, dat kinderen leren om met dieren om te gaan en respect krijgen voor dieren. Ook zien ze

“Bij de opvang laten ze altijd de pasgeboren kalfjes zien, ook als er bijvoorbeeld eentje dood gaat. Dat hoort er ook bij.”

“Ze vertellen veel over wat ze hebben meegemaakt met dieren.”

*“Onze zoon **aaït kalfjes** en laat ze op zijn vingers zuigen. Als ik hem kom ophalen staat hij soms in de melkput.”*

“Zelf willen we geen dieren en zo komen ze er toch mee in contact. Dieren zijn onderdeel van de maatschappij.”

“Als je van jongs af aan al met dieren in aanraking komt, schrik je er later ook niet zo van.”

“Respect voor dieren meekrijgen, dat is belangrijk.”

“Ze leren hoe een dier aanvoelt, dit is goed voor de zintuigelijke ontwikkeling. Mijn dochter geniet er echt van; het ervaren en voelen van de dieren.”

het nut ervan in dat kinderen leren te zorgen voor dieren. Zij zien dit als belangrijk onderdeel van de algemene ontwikkeling.

Voor BSO **kinderen** blijkt omgaan met dieren het belangrijkste. In 37% van de gevallen kiezen kinderen foto's met dieren uit voor hun collages.

Kinderen geven aan dat het voor hun bijzonder en belangrijk is dat er dieren zijn en dat je daar ook dingen mee mag doen. Een uitspraak die je veel hoort, is dat het leuk is op de BSO 'Omdat er dieren zijn die je kan aaïen'. In het interview geven sommige kinderen aan, dat de dieren er vooral zijn voor de jongere kinderen. Echter, oudere kinderen

maken in het BSO project zelf ook heel veel dierenfoto's.

Een aantal kinderen geeft aan dat ze soms bang zijn voor de dieren. In de observatie zie je dat de kinderen vertrouwd zijn met dieren en vice versa. Ook zie je dat kinderen een gewoonte lijken te hebben om hun handen te wassen na contact met bijvoorbeeld de kalveren, waarbij de kalveren op de handen gezogen hebben.

Effecten van omgaan met dieren

Ouders denken dat het omgaan met dieren bepaalde positieve effecten heeft. Zij doen uitspraken als:

“De begeleidsters leren de kinderen ook naar het gedrag van de dieren te kijken, zodat ze weten wat wel en niet kan.”

“Op de kinderboerderij zien we dat onze dochter niet bang is voor de koe en andere dieren. Ze loopt daarin soms voor op leeftijdsgenootjes.”

“De hond op de kinderopvang was eerst megaspannend, maar nu gaat het goed en dus ook met andere honden!”

*“Onze zoon wordt er **socialer** van, en hij is niet bang voor elke hond die je tegenkomt. Hij moet alleen nog leren dat niet elke hond Luna heet en aaïen fijn vindt.”*

*“De kinderen **leren om te zorgen voor dieren**. Ze zien de kleine dieren ook eerder dan wij volwassenen (bijvoorbeeld spin, mier) en letten op wat voor dier het is.”*

“De kinderen zijn zorgzaam. Ze kijken nu thuis ook sneller in de waterbak van de hond of hij nog water heeft.”

*“De kinderen krijgen **meer verantwoordelijkheidsbesef**. Ze zien wat het betekent om voor dieren te moeten zorgen. Bijvoorbeeld dat als een kalf wordt geboren, je ook voor de moederkoe moet zorgen.”*

“Ik denk, dat als je leert om contact te maken met dieren, dit je ook vormt in de manier waarop je met mensen contact maakt. Ik hoop dat dit een positief effect heeft op de sociale ontwikkeling van mijn kind.”

In de **literatuur** is te lezen dat (huis)dieren een aantal basale behoeften van de mens vervullen, zoals de behoefte aan emotionele nabijheid, de behoefte voor een ander individu te zorgen, de behoefte aan veiligheid en het onvoorwaardelijk kunnen vertrouwen op de ander. Bovendien kunnen dieren mensen motiveren, activeren, vermaken en plezier schenken.

Het zorgen voor dieren stimuleert zorgzaamheid, verantwoordelijkheid en respect en liefde voor anderen. Daarnaast bevordert contact met dieren de ontwikkeling van empathie, cognitie en identiteit. Het aaien van dieren is bovendien gezond: het werkt stressverlagend. Ook hebben veel mensen het gevoel dat een dier hun begrijpt en niet ver- of beoordeelt. In de literatuur gaat het echter over huisdieren, of en welke verschillen er zijn met boerderijdieren is niet bekend.

Kortom

Voor ouders en kinderen is omgaan met dieren een heel belangrijk aspect van agrarische kinderopvang. Bij BSO kinderen staat het op de eerste plaats. Ze vinden het leuk, ze voelen zich begrepen, en ze leren ervan: het draagt bij aan de ontwikkeling van zorgzaamheid, empathie en verantwoordelijkheidsbesef.

Kinderen leren van dieren

Op De Loeiende Koe nemen dieren een centrale plek in. Er zijn naast de melk-koeien en kalfjes een hond, konijnen, kippen, schapen en lammetjes en een varken. Wat opvallend is, is de toegankelijkheid: kinderen kunnen in de stal bij de lammetjes, het varken, de kippen en bij het konijn. Femke: "De combinatie dier en kind is een goede. Kinderen leren van

het omgaan met dieren om sociaal te worden. Dieren maken geen onderscheid, dus kinderen voelen zich snel veilig. Ze gaan aaien, aanraken en vertroetelen. Sommige kinderen gaan ook pesten, zoals met een schep achter de kippen aan. Dan leren we ze dat dieren ook gevoel hebben. We gaan samen naar dieren kijken, ontdekken dat er veren en haren zijn, dat er grote en kleine dieren zijn, dat het ene dier kwetsbaarder is dan het andere en hoe ze het gedrag van dieren kunnen lezen. Kinderen leren nog eerder zich te gedragen bij een dier dan bij een kind, want de respons is sneller en duidelijker. Dieren zijn ook goed tegen afval: appelschillen of gedroogd brood krijgen een goede bestemming."

Femke Akkerman, KDV en BSO De Loeiende Koe, Westbeemster

Een stimulerende groene omgeving

3 De buitenruimte daagt uit tot ontdekken, bijvoorbeeld over een hek klimmen, grote dieren voeren, vies worden, klimmen op natuurlijke obstakels, etc.

Aanwezigheid van een stimulerende groene omgeving

Een stimulerende groene omgeving is vaak inherent aan de boerderij, zo zien de **onderzoekers**. Kinderen gaan met elkaar naar de

stal, wat een omgeving is die uitdaging biedt. Niet alleen door de koeien die er zijn, ook doordat de kinderen er heen en weer kunnen rennen en kunnen spelen met hooi of stro.

De buitenruimte van de meeste dagverblijven is enorm uitdagend. In de buitenruimte zijn materialen (stenen, heuvels, water) aanwezig om mee te spelen en te ontdekken. Vaak kunnen kinderen klimmen op natuurlijke obstakels. Er zijn plekken waar de kinderen

“De buitenomgeving is uitnodigend, ze kunnen er heel veel doen.”

“Bij het riviertje kunnen ze op blote voetjes spelen en zo spelenderwijs leren wat stroming is.”

“Het zit hem in kleine dingetjes: bijvoorbeeld een paardenbloem uitblazen of miertjes en spinnetjes zoeken.”

“De kinderen klimmen op een grasheuvel met een tunnel erin. Mooi om te zien hoe m'n zoon met een vriendje aan de ene kant, en hij aan de andere kant, ontdekt hoe geluid werkt.”

“Het is leuk om te zien wat je kan doen met een glijbaan en een bult zand. Het hoeft niet altijd een schoolplein te zijn.”

“Het is ook van sociaal belang. Op de opvang spelen de kinderen veel samen. Dit komt volgens mij ook door de omgeving, die maakt nieuwsgierig, kinderen gaan samen ontdekken.”

zich kunnen verstoppen voor de rest. De leiding is niet bang voor vieze kinderen: hier zijn overalls en laarzen voor.

De speelplek is vaak uitdagend met water en stenen op verschillende hoogtes in het water, waar je overheen kan lopen. Kinderen hebben een mooie boomhut om in te spelen, ze mogen het land in, in bomen en op hoogteverschillen klimmen. Ook wordt er, met toezicht, een stuk op een vlot gevaren.

Ouders herkennen bij de opvang de stimulerende groene omgeving buiten, met natuurlijke (speel- of klim-) materialen, (moes)tuin, natuur. Ze vinden dit belangrijk omdat ze denken dat het leerzaam is en bijdraagt aan de ontwikkeling.

Belang van een stimulerende groene omgeving

Ouders vinden het belangrijk dat hun kinderen leren over en weten hoe de natuur in elkaar steekt en hoe dingen werken. Ze willen graag dat hun kinderen op de agrarische kinderopvang de mogelijkheden krijgen om dingen te ontdekken en om te leren samen spelen.

Kinderen hechten ook belang aan de uitdagende omgeving. Een stimulerende groene omgeving buiten, met natuurlijke (speel- of klim-)materialen, (moes)tuin, natuur heeft binnen het BSO project veel overlap met het aspect veel buiten zijn en bewegen. In 16% van de foto's die gebruikt zijn op de collages, is een foto te herleiden tot dit eerste aspect. Daarbij kan via de foto's duidelijk de koppeling gemaakt worden tussen het buiten zijn en bewegen en de omgeving die uitnodigt om dit te doen.

Effecten van een stimulerende groene omgeving

Ouders verwachten dat dit aspect bij zal dragen aan het stimuleren van creativiteit en fantasie. Daarnaast krijgen de kinderen meer kennis van de natuur en verwachten ouders dat de kinderen later ook meer natuurgericht zullen zijn. De omgeving stimuleert om te ontdekken en dat zou het oplossend vermogen van de kinderen kunnen stimuleren.

Een stimulerende groene omgeving

“Ze leren dat vies zijn geen probleem is. Ze gaan uitdagingen aan.”

“Het stimuleert het ontdekken van dingen, bijvoorbeeld met een plastic zak onder je billen van een berg zand afglijden. Of zelf leren een waterglijbaan te maken.”

“Hoe ouder ze zijn, hoe meer ze onthouden van de dingen die ze gedaan hebben en het zelf ook weer gebruiken bij nieuwe dingen ontdekken en toepassen thuis.”

“Klimmen en klauteren hoort erbij, dat is goed voor de motoriek.”

Onderzoekers zien dat de buitenruimte uitdaagt tot ontdekken, door bijvoorbeeld over een hek te klimmen, dieren te aaien, vies te worden of te klimmen op natuurlijke obstakels.

Uit **literatuuronderzoek** blijkt dat natuur de ontwikkeling van kinderen ondersteunt en stimuleert op de ontwikkeling van het 'zelf', onafhankelijkheid en gebondenheid. Ze leren zichzelf te plaatsen in relatie tot de wereld. Ook is positieve bewijslast gevonden voor het feit dat natuur een gunstige invloed heeft op de ontwikkeling van gezond gedrag en welbevinden van kinderen. Kinderen in een natuurlijke speelomgeving, spelen meer gevarieerd dan in een niet-natuurlijke omgeving. Ze ontdekken en ontwikkelen

talenten, kwaliteiten en capaciteiten. Ook krijgen ze zorg voor de natuur. Bovendien werd er in de beschreven onderzoeken meer dramatisch, exploratief en constructief gespeeld. Buiten spelen helpt bij de concentratie.

In een van de onderzoeksrapporten wordt gesteld dat de boerderij een natuurlijke speel-, leer- en ontwikkelomgeving is, en positief werkt voor kinderen met leer-, ontwikkel- en gedragsmoeilijkheden. Bovendien draagt de boerderij bij aan doelstellingen op het gebied van taal, voedsel, zintuigen, communicatie, verzorging en hygiëne. Integraal leren is iets wat buiten vanzelf gaat: cognitief en motorisch leren gaat hand in hand.

Kortom

De stimulerende groene omgeving is een belangrijk en aanwezig kenmerk op agrarische kinderopvang. Zowel ouders als kinderen zien het belang ervan in. Het erf met de stallen, de speelweides, hoogteverschillen, zand, water, stenen, een boomhut, verstopplekjes: het draagt allemaal bij aan de ontwikkeling van kinderen in de breedste zin. Ze leren ontdekken, ontwikkelen moed, sociaal gedrag, creativiteit en worden er geconcentreerder van. Ook leren ze nieuwe woorden en breiden ze hun kennis over en zorg voor de natuur uit.

**Jan en Ingrid van Esch,
KDV en BSO Tierelier,
Heukelom**

Ruimte om te spelen maakt ruimte in het hoofd

Op kinderopvang Tierelier is een groot speelveld te vinden, een verhoging van zand met een tunnel, een riviertje en een vijver en een jong (klim)bos. Ook zijn er pallets, hamers, zagen en spijkers, om hutten mee te maken. Jan van Esch: “Ruimte om te spelen maakt ruimte in het hoofd. Kinderen zitten elkaar niet snel in de weg. Een uitdagende groene ruimte is goed voor de motoriek: de kleinsten kruipen al over hoogteverschillen heen. Ook is de ruimte bedoeld om te ontdekken en risico's aan te gaan. Als kinderen op jonge leeftijd leren vallen en opstaan, leren ze de werkelijke wereld kennen en kunnen ze later beter met risico's omgaan. In het echt iets meemaken is iets heel anders dan op de computer. Jonge kinderen leren bij ons al dat water nat is, en zullen daarom minder snel in een vijver springen. Ook leren ze dat er ruimte is voor de natuur en voor dieren, dat ze daar ook respect voor leren opbrengen. Het vergroten van de comfortzone van kinderen is een taak van de opvoeder, wij willen daar graag aan mee helpen.”

Kinderen zien hoe voedsel wordt geproduceerd

4 Op de boerderij zien kinderen hoe voedsel wordt geproduceerd: gewassen, vlees, melk en eieren. Ook in de buitenruimte komt voedsel aan bod doordat kinderen zelf zacht fruit kunnen plukken en eten tijdens het spelen.

Aanwezigheid van zien hoe voedsel wordt geproduceerd

Op verschillende opvanglocaties is te zien hoe voedsel wordt geproduceerd. Bijvoorbeeld door de aanwezigheid van een moestuin, bessenstruiken, fruitbomen, akkers,

trekkers en/of productiedieren zoals kippen, koeien of varkens. In het goede seizoen wordt er op enkele plaatsen, veelal op woensdagmiddagen, samen gezaaid, geogst en gekookt.

Het blijkt voor veel opvanglocaties wel lastig om de moestuin samen met de kinderen te onderhouden binnen de volle activiteitenlijst van de BSO. Kinderen vinden het interessant om zelf eten te koken, maar dit gebeurt niet heel vaak. Fruit zoals bessen zijn een makkelijke manier om dit aspect vorm te geven.

Een ondernemer: "In de buitenruimte hebben we verschillende plekken met zacht fruit, zoals bessen, bramen en frambozen. Het wordt door de kinderen zelf geplukt, daar hoeven we niet zoveel aan te doen. Ze zorgen wel dat ze de vogels te snel af zijn."

Contact met de boer en de boerin is er vaak, niet altijd. Soms laten boer en boerin het contact van de kinderen met de boerderij aan de pedagogisch medewerkers over. Die zijn dan aanspreekpunt, ook als het om boerderijzaken gaat.

Op locaties waar de boer(in) zelf vaker in beeld is, merken de onderzoekers groot enthousiasme bij de kinderen. "Mijn vader (de boer) is de held, alleen al om het feit dat hij de boer is. Daar hoeft hij verder niet zoveel voor te doen, alleen een kopje koffie drinken in overall is eigenlijk al genoeg", zei een van de ondernemers.

Belang van zien hoe voedsel wordt geproduceerd

Ouders zetten het zien hoe voedsel geproduceerd wordt op de vijfde plaats van de zeven. Ze vinden het vooral belangrijk dat kinderen leren waar voedsel vandaan komt, bijvoorbeeld dat melk van de koe komt en niet uit de fabriek. Het leren waarderen van voedsel wordt ook als argument genoemd. Ze geven wel aan dat leeftijd een belangrijke factor is voor de waarde die aan dit aspect wordt gehecht. Sommige kinderen zijn nog te jong om er iets van te merken en hierover te vertellen thuis. Wanneer de kinderen ouder worden zien ouders dit als een waardevolle toevoeging in de bewustwording en ontwikkeling van hun kind.

Acht procent van de foto's die BSO kinderen gebruikt hebben bij het maken van de collages, zijn te koppelen aan het aspect kinderen zien hoe voedsel wordt geproduceerd. Relatief weinig, vergeleken met hoeveel ze

"De jongste (KDV) ziet een trekker, de middelste (KDV) ziet een trekker iets zaaien, en de oudste (BSO) snapt dat er aardappels gepoot worden, die je kan oogsten en dat je er patat van kan maken."

"De kinderen worden bewust van voedsel, hoe de keten werkt, van voer naar melk. En hoeveel werk dat vraagt."

"Ik sta altijd versteld van wat ze hebben gedaan en geleerd. Er zijn zoveel mogelijkheden op de opvang! Onze dochter leert nu dat je een eitje kan opeten, maar dat het ook een kuikentje kan worden."

over de boerderijactiviteiten vertellen. Een reden hiervoor kan zijn dat dit aspect vaak om een activiteit vanuit de pedagogisch medewerker vraagt. Voor kinderen zijn het zien van machines (jongens) en het mee mogen met boer of boerin belangrijk. Ook geven ze aan het leuk te vinden om te koken, en staan ze in de rij om eitjes te zoeken.

Effecten van zien hoe voedsel wordt geproduceerd

52% van de ouders verwacht dat 'zien hoe voedsel wordt geproduceerd' leidt tot meer kennis over voedselproductie. Of hun kinderen daar ook gezonder van gaan eten durven

ze minder stellig te zeggen: 28% van de respondenten geeft aan dat ze verwachten dat het bij zal dragen aan meer waardering en respect voor de natuur en dat het ook positieve invloed zal hebben op de voedselkeuzes van hun kinderen.

In de literatuur is weinig onderzoek gevonden op dit vlak. Wel is er bewijs gevonden dat aandacht voor het telen en bereiden van voedsel leidt tot een hogere consumptie van groente en fruit.

Kinderen zien hoe voedsel wordt geproduceerd

Kortom

Op de meeste opvanglocaties is te zien hoe voedsel wordt geproduceerd: op het land, in de moestuin, bij de koeien of de kippen. Kinderen vinden het interessant eitjes te zoeken en te koken, maar niet altijd is het laatste een programma onderdeel. De moestuin is vaak wel te vinden, maar de betrokkenheid van de kinderen erbij verschilt. Een derde van de ouders denkt wel dat het zien hoe voedsel wordt geproduceerd bij zal dragen aan meer waardering en respect voor de natuur en bij zal dragen aan een bewuste voedselkeuze.

Het is goed te laten zien hoe de cirkel rond wordt: zaaien, oogsten en eten

“Wij hebben een moestuin waar onze medewerksters veel mee bezig zijn, zowel met kinderen van de zorgboerderij als met BSO kinderen. De kinderen komen er voornamelijk op woensdagmiddagen en in vakanties aan toe, op andere dagen is de tijd te kort. We willen ook een fruitboomgaard aanleggen, om met de kinderen te kunnen plukken, het fruit te verwerken en op te eten. Bijvoorbeeld kersenjam of appelmoes maken. Het is goed te laten zien hoe de cirkel rond wordt: zaaien, oogsten en eten.”

Wendy Lassche,
KDV en BSO De Zonnestraal,
Luttelgeest

Spelen met natuurlijke materialen

5 Het aspect spelen van natuurlijke materialen, creatief speelgoed, betekent dat kinderen kunnen spelen met natuurlijke materialen, bijvoorbeeld wat ze zelf vinden. Takjes, blaadjes, steentjes, zand en water. Kinderen maken zelf dingen.

Aanwezigheid van spelen met natuurlijke materialen

Kinderen spelen graag met takken en blaadjes, zien de **onderzoekers** op iedere locatie. Soms zijn er binnen werkjes van gemaakt, vaak zijn er buiten speelplekken mee gebouwd of ingericht. Op de opvanglocaties is houten speelgoed, maar ook ‘gewoon’ plastic speelgoed aanwezig.

In de buitenruimte is het soms wat te opgeruimd: geen stenen, takken en ander bouw materiaal. Op het hele erf is er echter altijd wel iets te vinden. Sommige locaties bieden bewust takkenbossen, pallets, een kast vol knutselmateriaal, water en/of zand aan. Ook **ouders** zien dat er gespeeld wordt met natuurlijke materialen.

Belang van spelen met natuurlijke materialen

Ouders hebben over dit aspect minder nagedacht in vergelijking met andere aspecten en hebben er ook minder een mening over. Het

staat voor hen op de gedeelde laatste plaats wat betreft het belang dat ze eraan hechten. Als er over dit aspect wordt doorgepraat, zijn ouders echter wel positief. Ze denken dat het spelen met natuurlijke materialen helpt om te ontdekken. Ze vinden het goed dat kinderen leren spelen met dat wat er is en dat waarderen. Ook zijn er ouders die vinden dat de kinderopvanglocatie meer zou kunnen doen op dit gebied.

“Ze doen veel met de seizoenen, bijvoorbeeld iets met kastanjes maken”.

“De kinderen maken bijvoorbeeld een schilderij op een stuk hout, karton of piepschuim.”

“Ze spelen in het hooi en maken hutten van stobalen.”

“Knutselwerkjes van ei-schilletjes; **hut maken van takken**; met zand dingen maken: allemaal dingen die gebeuren op de opvang.”

Spelen met natuurlijke materialen

“Daar is nog een slag te maken, want er is veel standaard speelgoed op de opvang. Maar, je moet 12 kids vermaken, dus er moet voor iedereen iets leuk zijn!”

*“Belangrijk dat ze leren van ‘niets’ (bijvoorbeeld een eierdoos) ‘iets’ te maken. Het is fijn dat ze **niet alles voorgekauwd** krijgen en dat ze ergens toe **geprikkeld worden**.”*

“Het is belangrijk dat niet teveel waarde wordt gehecht aan standaard speelgoed en spullen die gekocht moeten worden. Mijn zoon speelt veel met takjes en steentjes etc.”

BSO kinderen kiezen in 7% van de gevallen voor foto's van spelen met natuurlijke materialen. Zo kiezen ze voor foto's van het bouwen van een boomhut van pallethout met hout, een zaag, een hamer en spijkers. Ook zijn er voorbeelden van foto's van het verzamelen van takken en het spelen hiermee in het zand en het water.

In de interviews hebben ze het er niet specifiek over, maar in de praktijk blijkt het voor kinderen een vanzelfsprekendheid met natuurlijke materialen te spelen. Zo worden er buiten stokken gezocht om mee te spelen. In de boomhut, waaraan gebouwd werd, worden materialen gebruikt die niet meer van waarde zijn voor de boerderij. Oude planken, pallets, touw, etc. Op een van de BSO locaties werd in de weken van het BSO

project geknutseld met kosteloos materiaal, waaronder ook natuurlijke materialen.

Effecten van spelen met natuurlijke materialen

Ouders denken dat spelen met natuurlijke materialen helpt bij het stimuleren van de creativiteit en de fantasie en helpt bij de ontwikkeling van kinderen.

Ook denken ze dat spelen met natuurlijke materialen ontdekken en experimenteren stimuleert, omdat niet is voorgeschreven wat je bijvoorbeeld met takken en stenen kunt doen.

In de **literatuur** is geen informatie gevonden over het effect van spelen met natuurlijke materialen, anders dan in de hoofdstukken buiten spelen en spelen in een groene omgeving al aan bod is geweest.

*“Spelen met dingen die je vindt, stimuleert de fantasie. De kinderen nemen elkaar mee in de fantasieverhalen, de leidsters doen dat niet perse voor. Het **stimuleert de creativiteit enorm**.”*

“Kinderen worden creatief met natuurlijke producten.”

“Mijn zoon is met weinig tevreden. Hij kan meer aan fantasie opbouwen, bijvoorbeeld door met zand en een stokje te spelen.”

Kortom

Op boerderijen is bijna altijd wel natuurlijk speelmateriaal te vinden, al is het erf soms ook iets te opgeruimd. Pallets, touwen, takken, bladeren, zand en water zijn favoriet bouw- en speelmateriaal. Een klimboom of hut of strobalen zijn populair. Ook al staat het niet met stip op een, ouders nemen wel waar dat het spelen met natuurlijke materialen goed is voor de creativiteit en ontwikkeling van kinderen. Het enigszins onbewuste aspect spelen met natuurlijke materialen wordt ook thuis gewaardeerd: kinderen leren zich ook daar met kosteloze materialen te vermaken.

‘Met natuurlijke materialen kun je zoveel mooie dingen doen’

Lilian van Goch van kinderopvang De Vrijbouter in Hedel laat de kinderen graag spelen met natuurlijke materialen. Ze mogen spelen met het hooi in de kapschuur, en ze organiseert graag seizoensspelletjes met dat wat de natuur te bieden heeft. “Zo hebben we pas een herfstmuts gemaakt van gedroogde bladeren. Kinderen mochten eerst door de bladeren banjeren, ze daarna drogen en vervolgens op een papieren muts plakken. Zo maakten ze een echte herfstmuts.” Een ander feest was tijdens het oogsten van de mais. “We hebben eerst door het maisveld gelopen, dat is al heel spannend. Daarna kwam de hakselaar, waarna we het land opgegaan zijn om de achtergebleven maiskolven te rapen. Kinderen propten al hun zakken vol. Thuis hebben we de korrels eruit gehaald en in een zwembad gedaan. Toen mochten ze erin spelen.” Ook met eten wordt gespeeld. “Pas waren de spruitjes uit de moestuin rijp. We hebben ze geplukt, geordend en geteld. Het voelen en bekijken staat centraal. Daarna mochten ze mee naar huis, om te koken en op te eten. De foto's van het plukken hangen nu aan de muur: dat herinnert ze eraan dat ze binnenkort spruitjes mogen eten.”

Lilian van Goch, KDV en BSO De Vrijbouter, Hedel

Prikkelarme binnenruimte

6 Een prikkelarme binnenomgeving betekent dat de inrichting sober is en rustige kleuren heeft.

Aanwezigheid prikkelarme binnenruimte

De onderzoekers zien inderdaad veel rust in het kleurgebruik in de dagopvang. Er zijn vaak rustige pasteltinten en ook de inrichting is sober/rustig. Er is wel verschil te zien tussen de verschillende opvanglocaties: van erg rustig naar 'gewoon'.

Ouders hebben een hele verschillende mening over wat prikkelarm is en of dit goed is. Er zijn ouders die het wel herkennen op de opvang, maar ook die het juist niet herkennen en vinden dat het vergelijkbaar is met de binnenruimte op een reguliere andere opvang.

Belang van een prikkelarme binnenruimte

Uit zichzelf hechten ouders weinig belang aan de aanwezigheid van een prikkelarme binnenomgeving: het krijgt een gedeelde laatste plaats met spelen met natuurlijke materialen.

Desgevraagd vinden ouders wel dat er tegenwoordig veel prikkels zijn voor kinderen en dat het wel minder kan. Een rustige omgeving stimuleert volgens ouders de creativiteit

“De ruimte en de rustige omgeving viel op toen we kwamen kijken, vooral binnen. De kinderen waren buiten aan het eten. Het gaf een goed gevoel.”

“Ik herken het aspect van prikkelarme binnenruimte niet: er hangen allemaal knutsels aan de muur. Ik vind kleurrijk juist leuk en zulke prikkels stimuleren juist creativiteit. En rommel mag er ook wel zijn, het hoeft niet steriel en sober.”

“Knutselwerkjes maken het onrustig. Ik zou wat minder speelgoed aanbieden en meer rust, minder plastic, meer natuurlijke materialen. Buiten meer naar binnen halen, daar is nog wat te doen.”

“De binnenruimte zou iets gezelliger, prikkelender kunnen.”

“Ik herken het wel, maar er hadden ook best pasteltinten op de muur gemogen. Ik kan me wel voorstellen dat andere kinderen misschien teveel prikkels krijgen, maar mijn dochters houden enorm van kleur.”

“Dat is ons eigenlijk nooit opgevallen!”

“Volgens mij is het vergelijkbaar met reguliere opvang en het kan nog wel prikkelarder met meer gebruik van natuurlijke materialen zoals hout en riet.”

“Ik vind het zelf niet belangrijk, maar ik herken het wel op de opvang. Echter, ik denk dat meer prikkels het juist gezelliger kan maken! Van mij mag het wel warmer, met kleur en posters.”

en zorgt ervoor dat kinderen geconcentreerder en langer spelen met één spel.

Kinderen hechten niet bewust waarde aan een prikkelarme omgeving. Geen van de foto's die gebruikt zijn bij het maken van de collages zijn specifiek te koppelen aan het aspect over de prikkelarme binnenruimte. Wel wordt er een beperkt aantal foto's gebruikt van binnen activiteiten die de kinderen leuk vinden, zoals lezen en samen koken.

Effecten van een prikkelarme binnenruimte

Ouders geven aan dat door de prikkelarme binnenruimte hun kinderen rustiger zijn op de opvang en dat ze niet overprikkeld worden. Ook zeggen ze dat hun kinderen zo kunnen spelen zonder al te veel afleiding.

Er zijn ook ouders die geen effect verwachten of zien van een prikkelarme binnenruimte.

Er is literatuur gevonden over het effect van kleurgebruik op het concentratievermogen. Speelgoed met felle primaire kleuren trekt meer, maar kinderen spelen er korter mee.

Kortom

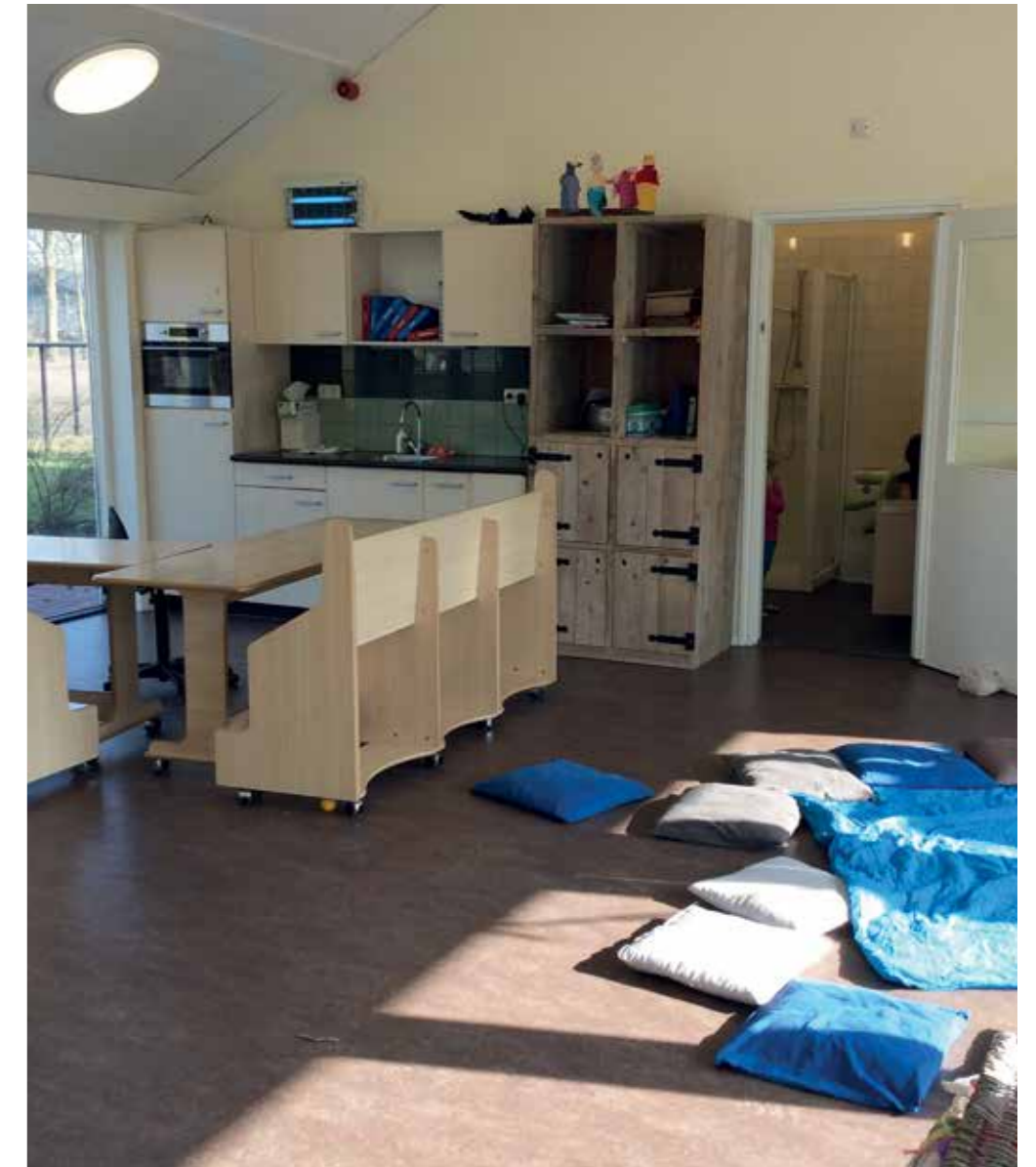
De prikkelarme binnenruimte is veelal wel aanwezig, maar er wordt niet speciaal waarde aan gehecht. Een enkele ouder waardeert het wel, maar andere ouders zien liever meer vrolijke kleuren of tekeningen aan de muur. Over de effecten zijn de meningen ook verdeeld, maar over het algemeen denken ouders wel dat een prikkelarme omgeving rust biedt en goed is voor de concentratie.

“Voor mij is dit belangrijk en ik herken het ook. De omgeving is belangrijk voor een kind en een rustige omgeving geeft rust. Dit heb ik geleerd in mijn opleiding en die ervaring heb ik ook opgedaan in het onderwijs. Kleuren stimuleren, maar kunnen ook te druk zijn.”

“De kinderen worden er rustiger van.”

“Als je niet overvuldigd wordt door overdadige kleuren, dan stimuleert dat creativiteit.”

“Ik zie thuis onze zoon ook beter spelen als er niet teveel speelgoed is.”

De kinderopvang is relatief kleinschalig en daardoor persoonlijk

7 Agrarische kinderopvang is relatief kleinschalig en (ook) daardoor persoonlijk

Aanwezigheid van het aspect kleinschalig en persoonlijk

Onderzoekers zien tijdens de observatie dat ondernemers vaak alle ouders en kinderen bij naam kennen. Ook bij de opvang die wat grootschaliger is, doet het hierdoor toch kleinschalig aan. Op een aantal opvanglocaties weet men een heel huiselijk gevoel te creëren. Dit komt onder andere doordat er heel natuurlijk contact is tussen de oudere kinderen op de BSO en de jongere kinderen op de kinderopvang. Dit contact kan binnen, maar zeker ook in de buitenruimte ontstaan. Daarbij komt bij een opvanglocatie de boer koffiedrinken op het KDV en leeft het gezin grotendeels mee met de kinderen van de opvang.

Knuffelen

Het is goed om te zien dat pedagogisch medewerkers knuffelen met de kinderen. Bij de ene opvang gebeurt dit vaker dan bij de andere. Opvallend op een van de opvanglocaties is de aandacht voor ieder kind, bijvoorbeeld door telkens een high five te geven als het iets kan, durft of doet. Dit is erg stimulerend voor het kind. Vaak is er een erg ervaren pedagogisch

medewerker aanwezig die als voorbeeld dient voor andere collega's. Het gedrag van de ervaren collega kan gekopieerd worden. Een voorbeeld hiervan is het zingen van educatieve liedjes. Alle medewerkers, ook jongere, 'zien' het kind en stimuleren de kinderen om dingen uit te proberen.

We zien ook vaak samenspel tussen de medewerkers en de kinderen. Een medewerker die meespeelt met de kinderen, is een rustpunt voor de kinderen. De kinderen maken makkelijker contact met de medewerker, vooral als die tussen hen in zit. Vaste momenten van samenkomen helpen bij het thuisgevoel, bijvoorbeeld bij de opening van de (mid)dag.

Samen spelen

Op een van de BSO locaties waren de namen van de kinderen ook allemaal bij de boer bekend. De medewerkers zijn over het algemeen centraal aanwezig en aanspreekbaar voor de kinderen en nemen als dat nodig is de leiding in het programma, maar lopen niet achter de kinderen aan. Bij het varen op het vlot werd er echt samen gespeeld tussen medewerkers en kinderen. Een pedagogisch medewerker kan op handen gedragen worden door de kinderen. Zeker wanneer deze veel gesprekje gaat met de kinderen en veel meespeelt.

Ouders zien gemiddeld de kleinschaligheid zeker terug bij hun kinderopvang en

waarderen dit. Soms zijn er echter wel wat kritische noten.

"Ik zie altijd dezelfde persoon bij brengen en ophalen, dus dan kan ik vragen hoe de dag was."

"Leidsters kennen de ouders, dat maakt de overdracht zeer prettig."

"De opvang gaat uitbreiden. Vanuit het punt van de ondernemer snap ik de stap, maar ik zie het liever kleinschaliger."

"De buitenruimtes staan niet in verbinding met de binnenruimte, dus kinderen kunnen zich niet zo makkelijk terugtrekken. Dat vind ik jammer."

Belang van het aspect kleinschalig en persoonlijk

Ouders zetten het kleinschalige en persoonlijke karakter van de kinderopvang op de vierde plaats van de zes, dus in de middenmoot. Ze hechten er waarde aan, maar vinden het niet het belangrijkste. Duidelijk is dat ouders willen dat hun kind geen nummer is en dat zij ook de opvang als een 'thuis' ervaren. Dit geldt ook voor de ouders zelf. Zij willen ook een band opbouwen met de mensen van de opvang en een gevoel van vertrouwen ontwikkelen. Een extra argument dat genoemd wordt op dit aspect, is dat ouders vinden dat hierdoor de communicatie met de opvang beter is. Zaken die ouders waarderen aan kleinschaligheid zijn dat de kinderen alle pedagogisch medewerkers kennen en andersom, en dat ook de ondernemer de kinderen en de ouders kent. Het persoonlijke contact helpt ook bij het krijgen van vertrouwen.

Kinderen vinden het persoonlijk contact met in elk geval de pedagogisch medewerker heel belangrijk. Dat komt naar voren in de interviews, en kun je terugzien in de fotocollages, waar de medewerker in 9% van de gevallen op voorkomt. De pedagogisch medewerker is duidelijk een onderdeel van wat de kinderen belangrijk en leuk vinden op de BSO.

Er is wel verschil tussen de opvanglocaties. Bij de ene leidt het contact tot een soort familievorming met ook een natuurlijke overloop tussen KDV en BSO. Wanneer de BSO kinderen naar de KDV kinderen mogen, zie je dat ze er ook foto's van maken. De vele en geïnteresseerde interacties tussen jong en oud vallen dan op. Op andere locaties is er wat meer afstand tussen oudere en jongere kinderen, medewerkers, en ondernemers.

"Vooral de terugkoppeling over de jongste baby is belangrijk, want die kan zelf nog niet praten."

"Ik hoef me gewoon geen zorgen te maken! Kleinschalig is fijn voor de baby en de moeder."

"Belangrijk is in ieder geval een huiselijk gevoel voor de kinderen, dat iedereen elkaar kent. Onze dochter herkent op straat de pedagogisch medewerkers die we tegenkomen met winkelen en ook andere kinderen van de opvang."

De kinderopvang is relatief kleinschalig en daardoor persoonlijk

Effect van het aspect kleinschalig en persoonlijk

Ouders verwachten dat de kleinschaligheid en het persoonlijke voor kinderen beter is. Het voornaamste effect dat ouders verwachten, is dat hun kinderen zich thuis en veilig voelen op de opvang. Ook het ontwikkelen van vriendschappen wordt positief beïnvloed door de kleinschaligheid en persoonlijkheid. Daarnaast vinden ouders, dat er daardoor rekening gehouden wordt met individuele wensen van ouder en kind.

Wanneer het voor hen vertrouwd is, heeft dat een positief effect op hun zelfvertrouwen.

In de literatuur zijn geen effecten van kleinschalige en persoonlijke opvang gevonden.

Kortom

Het aspect kleinschalig en persoonlijk zien we veel terug op de verschillende locaties. Onderzoekers en ouders nemen waar dat de ondernemers en de medewerkers de kinderen en ouders kennen. Kinderen laten het zien door te vertellen over de medewerkers en foto's van hen te maken en mee te nemen in de collages.

In de literatuur hebben we geen informatie gevonden over het effect van dit aspect. Uit ons onderzoek blijkt echter wel dat waar het contact het meest persoonlijk en warm is, kinderen een vertrouwd gevoel hebben. Dit is de basis is voor verdere ontwikkeling.

'Ik denk, dat door persoonlijk contact, opmerkingen eerder doorkomen'

De bereikbaarheid van Frieda Esveld, blijkt al meteen: haar mobiele nummer staat op de website en ze neemt meteen op.

Ook al staat ze zelf niet op de groep, als onderneemster van kinderopvang Kukelekú uit Putten, kent Frieda alle ouders en kinderen bij naam. "Ik doe zelf alle kennismakingen en rondleidingen. Ook ben ik er regelmatig tijdens haal- en breng momenten. Dan hoor ik ook kleine dingen als de opmerking van een ouder dat haar kind regelmatig een vieze toet heeft als ze het ophaalt. Dat zou via een klachten-procedure of stappenplan een stuk minder snel doorkomen."

Met collega's heeft ze net een avond gepraat over wie het belangrijkste gezicht is van de opvang: de medewerkers of de ondernemer. "Tuurlijk zijn de medewerkers het belangrijkste gezicht, en zij worden ook regelmatig aangesproken. Maar om het als ondernemer goed te doen, om je kwaliteit steeds te verbeteren, is contact met je klanten heel belangrijk."

Frieda Esveld,
KDV Kukelekú, Putten

Aanbevelingen

Stimulerende groene omgeving, veel buiten zijn en bewegen en spelen met natuurlijke materialen

Veel buiten zijn en bewegen heeft natuurlijk direct te maken met de boerderij. De kinderen zien dieren, de boer en boerin aan het werk, spannende landbouwmachines; het erf biedt een stimulerende groene omgeving waar de kinderen kunnen spelen met natuurlijke materialen. De stimulerende omgeving kan niet genoeg aanwezig zijn voor kinderen. Het vergt van ondernemers een investering en creativiteit, maar het resultaat is er naar. Er zijn veel

leuke voorbeelden, ook van zaken die relatief makkelijk te realiseren zijn (zand en water combi bv).

Voor kinderen is alles interessant. Dus laat liggen die takken of een stuk touw of creëer er een mooie wandkast voor. **Ruim niet te veel op.** Ook voor binnen is het leuk te werken met 'kosteloos' materiaal als hooi, kastanjes, takjes etc. Op één opvanglocatie hadden ze er zelfs een themaweek van gemaakt, en werd er niet meer geruzied om die 'ene' trekker: er was immers oneindig 'kosteloos' hooi en ander materiaal.

Ook het creëren van **klimmogelijkheden** is waardevol: bijvoorbeeld op een hek of in een boom. We zagen mooie voorbeelden van ontdektuinen, waar kinderen konden spelen met verschillende soorten stenen, materialen en waar 's zomers planten groeiden. Ook een echte

boerenspeelzolder met een **hooibalendoolhof** en een **maïskorrelbak** is leuk. Kinderen van de BSO vertelden dat ze nog veel meer zouden willen ontdekken: zoals **zelf over het erf struinen of naar de dieren.**

Omgaan met dieren

Er zijn fantastisch leuke voorbeelden van kinderopvanglocaties waar **kippen, konijnen, hond en kat zo voorhanden zijn, soms zelfs binnen.** Grotere dieren mogen meestal **alleen onder begeleiding** worden bezocht. Er zijn kansen het contact tussen kind en dier te vergemakkelijken, ook bij grotere dieren. Voor BSO kinderen is het de belangrijkste reden naar de agrarische BSO te willen.

Mogelijkheden om meer kind-dier contact te creëren:

Kinderen houden van **kalfjes aaien**, en kalfjes willen graag over hun rug geaaid worden. Maar er zit een hok ertussen. Kalfjes zijn veelal wat schuw aan de kop, vaak de enige plek waar kinderen erbij kunnen. En dan zit er ook nog zo'n emmer in de weg!. Met bijvoorbeeld een bankje aan de buitenkant van het hok kan er nog meer geaaid worden en krijgen pedagogisch medewerkers geen rugklachten.

Plezier voor twee, terwijl een kalfje dat van voren wordt benaderd vaak wat schrikt, of zijn zuigbehoefte op de handen van de kinderen bevredigt. Niet erg, maar gewoon aaien kan ook fijn zijn.

Zien hoe voedsel wordt geproduceerd

Op veel locaties mogen kinderen **eieren rapen** en kijken ze wel eens bij het **melken**. Soms mogen ze zelfs hun 'melkdiploma' halen door mee te doen. Ook is er vaak een **moestuin** aanwezig. Belangrijk is dat één of enkele pedagogische medewerkers een passie heeft voor moestuinieren. Die kan dan de verantwoordelijkheid nemen over het hele proces. Zij neemt de kinderen mee in het plezier en interesse in tuinieren.

Wat betreft de plantjes kan het helpen deze in een vierkante meter tuin wat **dichter bij** te halen. Ook kunnen plantjes binnen worden gezaaid of gestekt. Nu staan de plantjes soms buiten het bereik van kinderen. Zien hoe er op het land **gezaaid en geoogst** wordt – met grote stoere **machines** – is ook een wens van veel kinderen, evenals mee mogen op de trekker. Al is het maar een keer geweest, zo'n ervaring staat in het geheugen gegrift.

Koken

BSO kinderen vinden het heerlijk om te koken en het is ook heel leerzaam. Veelal is de tijd echter te krap. Soms zijn het specifieke medewerkers die dit wel doen, als die dan wegvallen valt deze activiteit weg. De kinderen vertelden dat ze dit jammer vinden. Op de collages is ook te zien dat ze koken een hele leuke activiteit vinden.

Aanbevelingen

Lunch

Het eten binnen kan **gerelateerd worden aan de boerderij**. Het benoemen van de herkomst van producten als smeerkaas of boter kan helpen om dit aspect vorm te geven. Ook is het leuk de eigen boerderijproducten te serveren, en/of **bewuste producten** 'met verhaal' in te kopen. Menig melkpak heeft tegenwoordig een boerenportret. Oud brood hoort natuurlijk niet in de container, vooral wanneer er dieren zijn die het graag (gedroogd) lusten. De dieren voeren met de resten van de opvang is zo gelijk weer een activiteit.

Kleinschalig en persoonlijk

Dit aspect gaat eigenlijk over het thuisgevoel. Dit blijkt per opvanglocatie heel verschillend. Pedagoge Elly Singer heeft verschillende tips:

Laat de kinderen deel uitmaken van het **'boerengezin'**: kom regelmatig als boer of boerin even langs. De boer is altijd de held van de kinderen. Misschien kunnen de boerinnen ook vertellen wat ze doen met de kalfjes etc, en dit laten zien in hun rol als boerin.

Knuffelen, veel contact en aandacht in het algemeen helpt kinderen om zich op hun gemak te voelen.

Zorg dat er meer **knusse hoekjes** zijn, ook voor kinderen om zich even terug te trekken. Zowel binnen als buiten.

Laat pedagogisch medewerkers **meespelen** met de kinderen, en tussen hen inzitten. Als kinderen buiten zijn, zorg dat een medewerker op een **vaste plek** zit waar kinderen bij aan kunnen schuiven. Een **mix tussen oudere medewerkers** die misschien wat meer liedjes en educatieve spelletjes kennen en jongere medewerkers, werkt meestal ook goed: jongeren leren van ervaren krachten.

Vaste momenten van samenkomen is belangrijk voor het thuisgevoel, bijvoorbeeld bij de opening van de (mid)dag.

Jong en oud door elkaar: kinderen die vroeger op de kinderopvang hebben gezeten en nu op de BSO zitten, bezoeken graag nog de kleintjes, en andersom vinden de kleintjes het leuk als de groten op bezoek komen. Zorg dat dit contact kan plaatsvinden.

Prikkelarme binnenuimte

Het is beleid van de VAK om met rustige kleuren te werken en niet teveel prikkels naar binnen te halen. De keerzijde van deze keuze is dat de inrichting en de activiteiten wellicht **té prikkelarm** kunnen worden. Het creëren van knusse hoekjes en het naar **binnen halen**

van buiten is wat observerend pedagoog Elly Singer adviseert. Bijvoorbeeld door foto's van buiten op (kinder) ooghoogte op te hangen. Regelmatig het speelgoed in de hoeken veranderen, dus niet altijd alles beschikbaar stellen, houdt de kinderen nieuwsgierig.

Op de boerderij doen kinderen ervaringen op die veel indruk maken. Daarom is het belangrijk om ze de gelegenheid te geven die te verwerken. Kinderen doen dat in hun fantasiespel en door tekenen en bouwen. De inrichting van themahoeken kan hieraan bijdragen. Denk dan aan: **poppenhoek, keukentje, boerderijdieren, poppenkast, bouwhoek**. Boekjes over dieren die kinderen op de boerderij zien, helpen kinderen ook om hun ervaringen te ordenen en hun fantasie te prikkelen. Een matrasje met boeken is ook plekje waar de kinderen zich even kunnen terugtrekken en rust vinden.

Agrarische kinderopvang is populair. Het aantal opvanglocaties groeit. Maar wat is dat nu eigenlijk, agrarische kinderopvang? Wat zijn de kenmerkende aspecten ervan? En wat voor mogelijke effecten hebben deze aspecten op kinderen?

Ouders zien bijvoorbeeld dat kinderen contact maken met dieren. Maar wat betekent dat? Wat is het belang en effect ervan? Ook zien we op opvanglocaties dreumessen die steeds weer nieuwe dingen ontdekken en worden uitgedaagd tot bewegen. Wat is hier het belang en effect van? Literatuuronderzoek, observaties van onderzoekers, een ouderenquête, interviews met ouders en een project met BSO kinderen geven antwoorden op dit soort vragen.

Ook andere aspecten zijn te vinden in deze brochure. Een uitgebreidere beschrijving van het onderzoek is te lezen in de achtergrondrapportage (<http://edepot.wur.nl/365902>).

Deze brochure is te downloaden via <http://edepot.wur.nl/365852>.

Colofon

Tekst Tjitske Ypma, Daniël de Jong, Maureen Schoutsen, Judith Poelarends, Elly Singer

Vormgeving en opmaak Z in beeld - Grafisch Ontwerp

Fotografie Auteurs en kinderen BSO project

© 2015

Wageningen, Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO).

Uitgave Praktijkonderzoek Plant & Omgeving, onderdeel van Wageningen UR. Deze brochure is tot stand gekomen door samenwerking tussen Wageningen UR en de Verenigde Agrarische Kinderopvang. We bedanken alle kinderen, ouders, ondernemers en experts die hebben bijgedragen aan deze brochure. Deze brochure is het resultaat van een studie (BO-23.05-002-011) in het kader van de PPS Multifunctionele Landbouw (TKI-AF-12027) en is financieel ondersteund door het ministerie van Economische Zaken.

